



דף שבועי

בס"ד

פרשת תרומה, תשפ"ו, מספר 1657

ועשו לי מקדש רוני שויקה

וכן בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא "ועשו לי מקדש" אמר משה: מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו, שנאמר "הנה השמים ושמי השמים לא יכללוך" (מל"א ח:כז), ואומר: "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא" (יר' כג:כד), ואומר: "השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום מנוחתי" (יש' סו:א). אמר לו הקדוש ברוך הוא: איני מבקש לפי כוחי, אלא לפי כוחך. כשאני מבקש, כל העולם כולו אינו יכול להחזיק כבודי ואף לא שמש אחת שלי. אבל אני איני מבקש מידך אלא עשרים קרש בדרום ועשרים בצפון ושמונה במערב.

לכאורה, דרשה זו זהה בעניינה לדרשה שבפסיקתא, אך קריאה זהירה בדרשה המאוחרת יותר שבמדרש 'במדבר רבה' מעלה שינוי קל בין הדרשות. ב'במדבר רבה' הדרשן מוסיף כאן, כמו גם בשני העניינים האחרים: "איני מבקש לפי כוחי, אלא לפי כוחך" – משפט שחסר בדרשת הפסיקתא. כלומר, לפי הדרשה הזו, אף שאין ישראל יכולים למלא את הדרישה כפי שהיה ראוי לפי כוחו של הקב"ה, הם עדיין נדרשים למלא אותה 'לפי כוחם'. אולם בפסיקתא הדרשן מסיים: 'ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרחות על ישראל'. כלומר, ודאי שהיה בכוחם של ישראל לעשות יותר מעשרים קרש בצלעות המשכן, יותר מכבש אחד בבוקר ואחד בין הערביים ויותר ממחצית השקל, אך שיעורים אלה אינם מציינים את הגבול העליון של כוחם של ישראל, אלא הם המינימום האפשרי, היינו הגבול התחתון שאפשר לבקש.

ההיגיון בגישה זו נרמז בפסוק מאיוב המובא בסוף הדרשה בפסיקתא: 'ש-די לא מצאנהו שגיא כח' (לז:כג); כל תביעה יותר מהמינימום האפשרי, תעלה את האפשרות לטעות כאילו הגענו אל השיעור הראוי למלא את התביעה הא-לוהית. רק השיעור המינימלי ביותר יוציא מחשבה כזאת מהלב וילמד כי אין בכוח האדם לעולם למלא את התביעה הא-לוהית כפי שהיה ראוי לה. ייתכן אם כן, שהסיבה ש'אין הקדוש ברוך הוא בא בטרחות על ישראל' אינה משום רחמנות על ישראל, אלא מסיבה תאולוגית: כוחו של א-ל לזהם מתגלה דווקא מתוך שהוא מצמצם את תביעתו למינימום האפשרי,

אמרו חכמים בפסיקתא דרב כהנא ב, י: ר' יודה בר סימון בשם ר' יוחנן, שלשה דברים שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמר לו "ועשו לי מקדש" (שם' כה:ח), אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם, "הנה השמים ושמי השמים לא יכללוך" (מל"א ח:כז), ואתה אמרת "ועשו לי מקדש"? אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה, לא כשאתה סבור, אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום שמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן, דכתיב "ונועדתי לך שם" (שם:כב).

ובשעה שאמר "את קרבני לחמי לאשי" (במ' כח:ב), אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם, אם מכניס אני כל חיות שבעולם יש בהן העלאה אחת? או כל עצים שבעולם יש בהם העלאה אחת? שנאמר: "ולבנון אין די בער וחיטו אין די עולה" (יש' מ:טז). אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה, לא כשאתה סבור, אלא "ואמרת להם זה האשה" (במ' כח:ג). ולא שניים בבת אחת, אלא אחד שחרית ואחד בין הערביים, שנאמר "את הכבש אחד תעשה בבקר, ואת הכבש השני תעשה בין הערבים" (שם:ד).

ובשעה שאמר "ונתנו איש כפר נפשו" (שם' ל:ב), אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם, מי יכול לתת פדיון נפשו? "אח לא פדה פדה איש לא יתן לא-להים. ויקר פדיון נפשו" (תה' מט:ח-ט). אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא כשאתה סבור, אלא "זה יתנו" (שם' ל:ג), כזה יתנו.

רב הונא בשם רב "ש-די לא מצאנהו שגיא כח" (אי' לז:כג), לא מצינו כוחו של הקדוש ברוך הוא, ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרחות על ישראל.

דרשה זו מובאת במספר מקבילות נוספות, ביניהן גם במדרש 'במדבר רבה', פרשה יב, בסגנון שונה במעט. כך לשון המדרש שם לעניין ציווי המשכן:

* ד"ר רוני שויקה, המחלקה למדעי המידע ויישומי בינה מלאכותית, אוניברסיטת בר-אילן.



אם כן, המשכן לא נועד לשמש מקום עבור השכינה, שהרי היא ממלאת את כל העולם. אין תפקידו אלא לאפשר את החוויה של התגלות השכינה לבני האדם. וככל שמידותיו יותר מצומצמות, כך התגלות השכינה תורגש בעוצמה רבה יותר.

ומכאן המרחק קצר לדרשה המפורסמת המובאת בפירוש האלשיך לפרשתנו, ובפרשת כי תישא (שמ' לא:יג):

שהמשכן, אין השראת שכינה בו מצד עצמו כי אם באדם. כמה דאת אמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", 'בתוכם' לא נאמר, אלא 'בתוכם'. כי היכל ה' הוא האדם וממנו יתפשט אל המשכן.

אין מטרת המשכן בניית מקום לשכינה, אלא אמצעי להשראת השכינה בלב כל אחד ואחד. בדומה לדרשה זו שהביא האלשיך, שורר ר' אלעזר אזכרי, בעל הפיוט "ידיד נפש", בתוך שירו "אומר שירה לפני יוצרי באימה":

בְּתוֹךְ לְבִי מְשַׁכֵּן אֲבִנָּה לְזִיו
קִרְבֵּן אֶקְרִיב לוֹ נִפְשִׁי הַיְחִידָה

ועל בסיס שורות אלו כתב גאון המחשבה והמוסר הרב יצחק הוטנר זצ"ל, בעל 'פחד יצחק', את שירו המרגש:

בְּלִבִּי מְשַׁכֵּן אֲבִנָּה
לְהִדָּר כְּבוֹדוֹ
וּבְמִשְׁכַּן מִזְבֵּחַ אֲשִׁים
לְקַרְנֵי הוֹדוֹ
וּלְנֵר תְּמִיד אֶקַּח לִי
אֶת אֵשׁ הָעֵקֶדָה
וּלְקִרְבֵּן אֶקְרִיב לוֹ אֶת נִפְשִׁי
אֶת נִפְשִׁי הַיְחִידָה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

וממילא אינו משאיר מקום למחשבה שבכך מלאנו את חובתנו כלפיו כראוי לו.

בין כך ובין כך, על פי דרשות אלו, המשכן מצד עצמו אכן אינו ראוי לשמש מעון לשכינה, שהרי מלוא כל הארץ כבודו. אין הוא אלא תחליף צנוע ביותר לדבר הראוי, שאותו האדם אינו יכול לבצע באמת.

גישה אחרת לצמצום השראת השכינה בתוך המשכן נמצאת בדרשה נוספת במדרש 'במדבר רבה' שם:

אמר ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי: 'ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן' (שמ' מ:לה). משל למה הדבר דומה, למערה שהיא נתונה על שפת הים. רעש הים, ונתמלאת המערה, והים לא חסר כלום. כך אהל מועד נתמלא מזיו השכינה, והעולם לא חסר כלום.

לכאורה, דרשה זו לא באה אלא לפרש שאף על פי שה' השרה את שכינתו במשכן, השכינה עדיין ממלאת את כל חלל העולם 'שלא חסר כלום'. ואכן נראה, שהיכרות עם הראייה תפרש דרשה זו באופן אחר. כפי שמלמד שמו, הדרשן ר' יהושע דסכנין התגורר ביישוב סכנין (כיום העיר סח'נין) שבגליל המערבי. כארבעים ק"מ מערבית צפונית לסכנין נמצא אתר 'ראש הנקרה', שהוא חלק מהמצוק המכונה בספרות חז"ל "סולמה של צור". כל מי שמבקר ב'ראש הנקרה' מבין היטב את החוויה שהמשל מתאר. גלי הים מתנפצים במחזוריות קבועה אל תוך הנקרות ברעש נורא, ממלאים את המערה במי הים הגועש, בקצף וברסס, ואז נסוגים אחורה, משאירים אחריהם מקוות מים קטנים. עוצמתו האדירה של הים, שאינה נתפסת כאשר מתבוננים בו מרחוק, הופכת למוחשית דווקא כאשר נמצאים בתוך המערה.

על פי קריאה זו של דרשת ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, זה בדיוק היה גם תפקידו של המשכן. דווקא מכיוון שמלוא כל הארץ כבודו, לכן אין אנו מסוגלים לחוש ולתפוס את נוכחותה של השכינה בעולם. יש אם כן צורך במערה, שאליה תתפרץ השכינה, כביכול, ואז מידותיו המצומצמות של המשכן יהדהדו בעוצמה את שכינת ה', והרסס האדיר שנוצר כתוצאה מהניסיון לכלוא את הקדושה בחלל הצר יורגש על ידי כל הבאים לתוך המשכן. מכיוון שאין בכוח האדם לעמוד בהתגלות מתמדת של השכינה בעולם, בהכרח תהיה נסיגה של החוויה הרוחנית העזה, אולם מקוות המים שיישארו במערה בצורת 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה' (וי' ו:ו) יהיו עדות נאמנה לנוכחות כבוד ה' מחוץ למשכן ובעולם כולו, עד להתפרצות הבאה.

על פי משל זה מתברר, אם כן, כי דווקא ממדיו הקטנים של המשכן הם אלה שמאפשרים לו למלא את תפקידו כראוי ולהדהד את התגלות השכינה בעולם. מכיוון שהשכינה ממלאת את כל העולם, אין חשים בה ובעוצמתה בשגרה. אולם תפיסת המשכן כמערה קטנה העומדת מחוץ לחלל העולם ('על שפת הים'), כאקס-טריטוריה, מאפשרת לחוות את כוחה של השכינה כאשר היא מתפרצת פנימה לחלל הקטן והסגור בעוצמה רבה כל כך.